tuşînă.

Cuvântul (accentuat pe silaba a doua) însemnează **lâna** smulsă de pe piei, de la dubălari (Zagra, I. Năsăud, com. I. *Corbu*). E dat, cu asterisc, de dl Puşcariu, în *Conv. lit.* XXXIX, 32[3], care-i dă şi etimologia: *tonsio, -onem,* de unde derivă verbul *a tuşină.* În Chestionarul lui Hasdeu e atestat şi derivatul *tuşinătură* „lâna mioarelor" XVII. 228.

Constantin Lacea.

IV.

împopoţănà — împopoţonà.

Însemnează „a se gătì, a se îmbrăcà frumos, de sărbătoare", apoi „a se împodobì peste măsură, în mod excesiv, excentric, împestriţat"; *Toate ghilosite, gătite împopoţonate* (Alecsandri, *Teatru* III $^{75}/_{17}$). *De departe mănăstirea Sf. Gheorghe se vădeşte prin turnul greoiu al porţii şi prin scânteierea ciudată, prin lucirea sticloasă a ţiglelor nouă roşii-închis, cu dungi nesăbuite de albastru şi de galben ceea ce, pentru o biserică e o împopoţonare.* (Iorga, *Bucovina* p. 19).

Cu aceste înţelesuri cuvântul se întrebuinţează şi supt forma *împopoţà,* foarte des în vechiul Regat, aproape exclusiv în Moldova şi Bucovina şi tot aşà şi în Transilvania: *Fata babii erà împopoţatà şi netezità pe cap de parc'o linsese viţeii* (Creangă, *Poveşti,* 284). Acest *împopotà* pare a fi identic cu o altă formă: *împupăzà* cu următoarele două înţelesuri derivate unul dintr'altul: 1°. „A face cevà pestriţ ca pupăza, a împestriţà": *Să poate să ghiie timpu să'nveţe copii de nepoţi, de strănepoţii noştri şi alte limbi, da e pricina să n'o împupezeze cu cuvinte streine* (Jipescu, *Opincaru* 55). 2°. „A se gătì [frumos] ca o pupăză" se zice mai ales despre nevestele tinere care se gătesc foarte curat, se împodobesc cu ştergare foarte curate şi frumoase (Marian, *Ornitologia* II 178). Cu acest înţeles, şi chiar cu înţelesul lui *împopoţà* şi *împopoţănà,* există şi forma *împupuţà,* după o comunicare a d-lui I. Corbu, din Zagra, lângă Bistriţa (Transilvania) şi confirmată de d. N. Drăganu — alături de *împopuţà,* comunicată de d. Sever Pop, originar din aceeaşi regiune.

Din cele ce preced reiese clar că la baza formelor acestora avem numele pasărei *pupăză* din lat. *ŭpŭpa,* din care avem în arom. *pupă,* megl. *pupcă* şi în dacor. *pupă* + suf. alb *-ză* > *pupăză*

BDD-A14650 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:30

(S. Puşcariu, Wb. 1043 şi Meyer-Lübke REW. 9076). Din *pupăză* s'a format verbul *împupăză* (ca *împăunà* de la *păun* după fr. *se pavaner* „a se umflà în pene, a se fudulì", sau ca *a se răţoì*, de la *răţoiu*, cu trecerea lui *z* în *ţ* (poate, supt influenţa lui *cocoţà**) şi *împopuţà* (cu trecerea lui u > o din cauza labialei), amândouă atestate, după cum am arătat mai sus. Din *împopuţà* uşor se puteà desvoltà forma *împopoţà*.

In ce priveşte formele *împopoţănà*, *împopoţonà*, trebue să admitem o contaminare între *împopoţà* şi *împoponà* din care au rezultat formele de mai sus, mai ales că înţelesul lui *împoponà* este identic cu acela al lui împopoţà: *Când ajunseră drept împărătiţa, aceasta şedeà împoponată şi nepăsătoare pe scaunul ei strălucitor.* (Şezătoarea, IX 117).

arom. **mărițăscu.**

Se găseşte numai în Cod. Dim. şi, după context, însemnează „a se înrăutăţì (despre o boală sau o rană), a se agravà" : *Care are ţivi pliagă, di caftă tra si o vindică, ţuate tra şi o disvălĭască dinintia yaturui; amŭ al'umtrea poate pliaga si-s măriţască şă si-nyiadză şă aduţe moarte* „cine are vre-o rană şi vrea să o vindece, poate să o desvelească dinaintea medicului, căci alt mintrelea poate rana să se înrăutăţească şi să invieze (adecă să ia proporţii mai mari) şi aduce moarte" $^{37\,b}/_{17}$ (Jahresb. IV p. 212).

Cuvântul vine din lat. *malitia* (de la *malus*) care a trebuit să dea **măreaţă* (o formă pierdută, după cum mai târziu a dispărut din graiul vorbit şi *măriţăscu*), din care, cu ajutorul sufixului verbal *-ire*, s'a derivat verbul *măreţâre* (la Aromânii din nord, la care sunetul î aproape lipseşte: *măreţăre*) — *măriţâre* (cu *e* > *i* în poziţie neaccentuată), din care apoi indic. pres. (conj. pres.) (*s-măriţăscu, (s-)măriţăşti*, (*s-)măriţască* (cu *ea* > *a* după *ţ* din *t*, ca în *s-uruţască* „să urâţească", faţă de *ea* după *ţ* < *c* în *s-arăţească* „să răcească", *s-luţească* „să lucească").

Acest derivat lipseşte din celelalte limbi romanice. In schimb însă, el a trebuit să existe odată în latina balcanică, după cum se poate vedeà aceasta din limba albaneză. In această limbă avem *mal* „Sehnsucht, Heimweh" pe care G. Meyer (EWA 256) — din fap-

*[Influenţa lui *cocoţà* e posibilă; mai probabil însă avem a face cu substituirea lui *z* prin *ţ* ca în atâtea alte cazuri, d. e. *hârlez - hârleţ, golomoz-golomoţ, pavăză - pavăţă, şoacăz - şoacăţ, căcărează - căcăreaţă*, etc. Terminaţia rară - *z(ă)* a fost apropiată de sufixele - *aţ(ă)*, *-eţ*, *eaţă*, *-uţ(ă)*. etc. S. P.

BDD-A14650 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:30

tul că, alături de el, mai există şi *malɛng'ej*, *malɛng'ɛhem*, *malɛńehem*, *malɛńohem* „habe Mitleid; sehne mich“ şi mai ales *malɛkoń*, *malkoń* „verfluche, tue in den Kirchenbann“, cu *malɛkim* m. „Fluch, Kirchenbann“, acestea din urmă din lat. *maledicere*, — preferă să-l derive din lat. *malum* decât din gr. μέλω μελέτη. Pentru noi, toate aceste forme arată numai că cuvântul *malus* există odată şi în Peninsula Balcanică. Insă forma albaneză, care dă dovada sigură despre prezenţa unui verb derivat din *malitia*, este *mal'tsohem*, atestat în dialectul gheg cu acelaşi înţeles ca în dialectul aromân „verschlimmere mich“ (von Wunden, Geshwüren) pe care G. Meyer o reduce la lat. **malitiare* (von *malitia* „schlechte Beschaffenheit“).

arom. **scârk'escu.**

Cuvântul face parte din termenii referitori la războiul de ţesut. Inţelesul fundamental este: „iau pânza de pe război după ce a fost isprăvită de ţesut“, după aceea „isprăvesc pânza de ţesut“, şi prin lărgire de înţeles, „isprăvesc, sfârşesc, termin“. El este atestat şi în Dal. „termin, isprăvesc, mai cu seamă de ţesut: *Scârchii pândza* (am terminat de ţesut pânza). *Lu scârchii di la lucru* (l-am concediat). In Basme avem; *scărk'escu*, *scîrk'escu* vb. IV sfârşesc (ţesătura la război). *Ai feata mea! acaţă-ti di lucru! na lâna estă, s ń-u tradzi . . . ş'apoea, cari si scârk'eşti, acaţă-ti di căprină* (hai fata mea! apucă-te de lucru! na lâna asta să mi-o tragi la darac şi apoi, după ce o vei sfârşi, apucă-te de lâna de capră) $^{300}/_{29}$ *Scărk'i arăzboilu* (sfârşi ţesătura din război) ib. $^{301}/_{20}$.

Cu acest înţeles cuvântul vine din lat. *ex-carpo,-*ire* (pentru *carpĕre*, cu trecerea de la conjugarea a III la a IV ca în *fugire* pentru *fugĕre*; *petire* pentru *petere* etc.). Inţelesul trebue să fi fost, la început acela de „a luà, a desprinde ceva de un obiect“, după aceea „a luà, a desprinde pânza de pe război după ce s'a sfârşit de ţesut,“ şi de aci apoi „a terminà, a sfârşi cevà“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

megl. **dărtoari.**

Insemnează „secure mai mică“. Cuvântul l-am auzit în Nânta. In celelalte comune din Meglen nu este cunoscut. Tot în Nânta precum şi în Ţârnareca şi Huma am întâlnit verbul *dor* cu înţelesul de „taiu lemne cu săcurea“ *Si dusi ăn al Defu curiiaă ca si*

BDD-A14650 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:30

doară (se duce în pădurea lui Dețu să taie lemne) $^{21}/_{55}$. *la un ŭom cŭola doară* (uite un om acolo taie lemne) ib. În întrebuințarea lui absolută, *dor* mai are și înțelesul „cioplesc" *Lupătarli și duc la durarea* (se duc la cioplit lemne) ib.; „dau în cineva, îl bat" *Cu tostu că-l' dură că-l' dură* (. . . îl dădu, îl dădu) $^{15}/_{69}$. Din toate aceste citate se vede că lat. *dolo, -are* se păstrează în dialectul megl. și supt formele cu accentul pe tulpină: *dor, dor, doară*, față de dacor. *durez, durezi, durează*.

După cum, acum, a existat peste tot în limba română *dolo, -are*, tot așa a trebuit să existe și derivatul acestuia **dolatoria, -am** „secure", din care am avut *dărtoari* prin formele intermediare **durătoare* — **drătoare* sau **dărătoare* — **dărtoare*.

De altfel, cuvântul este atestat și pentru celelalte limbi romanice: fr. *doloire*, provens. *doladoira* etc., vezi Meyer-Lübke REW. 2719.

arom. **discălnedzŭ.**

Întrebuințat mai mult la participiul trecut, supt formă adjectivală, cu înțelesul „slab, în piele și oase". Acest înțeles îmi este cunoscut mie și în acest sens l-am întâlnit în revista *Lumina* (anul II 165). *Pul'il' înșiră discălnați, slag'i-slag'i, dit cuibairu* (puii ieșiră în piele și oase, slabi-slabi, din cuib).

Cu acest înțeles cuvântul vine din ***dis-carnare*** care a trebuit să dea *descărnare* -*discărnare* și acesta, prin disimilarea lui r următor ca în *căroare* > *căloare*, a dat *discălnare*.

arom. **luț.**

Se întâlnește numai în Codex Dimonie cu înțelesŭl de „prunc" și mai ales de „copil din flori, bastard" pentru care avem astăzi pretutindeni în aromâna *coḳ'ŭ* despre care vezi acest anuar p. 458). *Ș-va lă griască luță' a mămăńlor; voi mămăń', tră ți mădeie luță' it' vătănați* (și pruncii vor grăi către mamele lor: voi, mame, din ce pricină pe prunci îi ucideți) $^{43}/_{18}$ (Jahresb. V p. 198).

Cu acest înțeles cuvântul derivă din lat. **lūteus, a, um** (din *lutum*) de noroiu, noroios, murdar (schmutzig), întrebuințat fie în înțeles figurat, despre un copil nelegitim, prin urmare „necurat", fie în înțeles propriu, mai ales că în acest sens, după cum îmi comunică G. Giuglea, în siciliana avem o formă analoagă: *vava* „kleines Kind" din **baba* „Geifer" (Meyer-Lübke, REW. 853); în

BDD-A14650 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:30

româneşte *baĺă* sau *mucos* se ziee şi despre un copil căruia îi curg balele sau mucii. In toate aceste derivate ideea predominantă este necurăţenia în care se găseşte copilul pe care ţăranca, prea ocupată, nu are vreme să-l grijască.

In înţelesul propriu, *luteus* există şi în limba albaneză supt forma *l'utse* „Schmutz, Kot" (G. Meyer EWA. 251).

arom. **nţesŭ.**

Dicţionarele lui Dalametra şi Constantinidi nu-l dau; de asemenea el lipseşte şi în Basme. La Aromânii din Macedonia se întrebuinţează despre brânza sau urda care arde la gust, care are un gust aprins: *Caşu nţesŭ* „brânză care arde la gust". Se spune şi despre fructe, în special despre nuci: *nucă nţească* nucă, care, la mâncare, arde la gât.

Cu acest înţeles cuvântul vine din lat. **incensum** (part. trecut de la *incendo,-ĕre*) „aprins", păstrat supt forma lui primitivă, fără *n*, spre deosebire de dacor. *încins*, al cărui *n*, se explică din formele de la prezinte.

arom. **zgurńescu.**

Insemnează propriu zis „scotocesc". Papahagi, care s'a ocupat cu etimologia acestui cuvânt, mai dă următoarele înţelesuri: „*zgurńescu* se zice despre găini, când caută de ale mâncării în gunoiu, despre porci, când dau cu râtul prin pământ, făcând la gropi spre a mai găsi de ale mâncării; despre persoane care scotocesc prin casă, prin lăzi, peste tot, ca să găsească cevà". Cu acest înţeles dânsul îl derivă dintr'un **guruń* (< lat. gulonem, lacom) + ire > * *(ex)* + *gur[u]nire* > *zgurńire*, cu înţelesul primitiv de "mănânc cu lăcomie" (despre porci şi găini), de unde: „scotocesc (de ale mâncării)" apoi „scotocesc". La acestea observ că, dacă ar fi să admitem o formă arom. dispărută din lat. *gulonem*, atunci ar trebui să avem **gurúne*, nu **guruń*. Iar dintr'un **gurune* arom. n'am puteà derivà decât: *gurunescu* sau *gurnescu*, însă în nici un caz *gurńescu*. In afară de aceasta, nici ca înţeles, nu cred că arom. *zgurńescu* să fi plecat, de la ideea de „lăcomie", la aceea de „a scotoci".

Cred, mai de grabă, că ideea fundamentală în *zgurńescu* a fost aceea de „dau cu râtul prin pământ" (despre porci), „răstorn cu râtul o grămadă de pământ, ca să găsesc cevà de mâncare".

BDD-A14650 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:30

De altfel şi când scotoceşte cinevà, răstoarnă obiectele prin care caută ca să găsească cevà. Cu acest înţeles cuvântul stă în legătură cu lat. **grumus** „Erdhaufen, Hügel“ păstrat în arom. în derivatele *grumur* şi *grumorădă*. Dintr'un *grumus* puteà să se formeze un ***ex-grumio-ire*** cu înţelesul de „a scoate cevà din (grămada de) pământ“, din care apoi s'a desvoltat şi acelea de „a scotoci“. Din acest **ex-gurumire* puteà să rezulte *zgruńire*, din care apoi am avut *zgurńire*.

arom. **mpih'ur.**

Cuvântul se aude mai mult la Aromânii din Macedonia: *mpih'ur* şi *ampih'ur*, nu însă şi *ampih'ir*, cum dă Papahagi (Not. Etim. p. 2), cu înţelesul figurat de „ficken“, spre a evità întrebuinţarea formei corespunzând lat. *futuo,-ere*, şi cu înţelesul propriu „trec cevà printr'o aţă, prind cevà cu un ac“. Cellalt înţeles, pe care îl dă Papahagi, „a trece firul prin urechea acului“, deşi ar puteà să existe, mie nu-mi este cunoscut. Pentru acesta avem forma *mbairu*.

Papahagi, care s'a ocupat cu originea acestui cuvânt, îl aduce în legătură cu lat. *filare* „den Faden ziehen, spinnen“. Nici ca formă şi nici ca înţeles un *filare* latin n'ar puteà da arom. *mpih'ur*, *ampih'ur*.

Plecând de la înţelesul „trec cevà printr'o aţă, prind cevà cu acul“, cuvântul ne conduce la lat. *fibulo,-are* „mit einem Heftel =, einer Spange etc. zusammenfügen, zusammenheften“. Din acest *fibulo* s'a putut formà un **per-fibulo,-are** pentru o mai mare întărire a înţelesului „a străpunge“, din care am avut mai întâi *prefiurare* > *preh'urare* > *prih'urare*. Această din urmă formă, după căderea lui *r* din prima silabă, din cauza celor doi *r* următori, a putut ajunge la *pih'urare*, din care apoi, în unire cu pref. *în*, a urmat forma actuală *mpih'urare* dintr'un mai vechiu *împih'urare*.

Ca înţeles, un *per-fibulo,-are* ar fi însemnat, la început „a prinde cevà cu un ac s. cu un cuiu străpungându-l“, din care apoi s'a dezvoltat înţelesul arom. „trec cevà printr'o aţă“ propriu zis „vâr aţa în cevà“ şi de aci apoi a urmat înţelesul figurat, supt forma eufemistă, *mpih'ur* „futuo“.

arom. **ancuńare.**

La Dal. îl găsim supt forma *anguńare* (cu *c* > *g* din cauza nazalei) cu înţelesul „a arde fără a scoate flacără, a fumegà“. In

BDD-A14650 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:30

Basme îl întâlnim *ncuñă, ancuñă* şi *anguñă* vb. I cu înţelesul „a aprinde foc, a înjghebà foc din surcele etc.“ prin ajutorul căruia să se aprinză lemnele celelalte; fig. „a băgà în seamă“: *Nu-lo-ancuñe* = nu-l bagă în seamă.

In afară de aceste sensuri, cuvântul mie îmi este cunoscut din graiul Aromânilor din Macedonia (Bitolia, Cruşova, Perlepe etc.) şi cu înţelesul de „a se înţepenì“, mai ales despre om, după ce cinevà a dormit şi nu se mai poate deşteptà: *Mi-ncuñai tu somnu, nu putui s-mi d ştieptu* sau *Armaşu ncuñaţ* rămăseiu înţepenit).

Papahagi, ocupându-se cu originea cuvântului, îl derivà din *con-unire*, ceea ce ar fi dat **cuñire* şi în nici un caz **cuña·e*. Cu înţelesul întrebuinţat de către Aromânii din Macedonia, cuvântul se explică mai bine, dacă am plecà de la lat. *[in] -cuneo,-are*, care corespunde dacor. *încuiare* cu înţelesul primitiv „a fixà cevà cu un cuiu, a înţepenì“, din care apoi a rezultat şi înţelesul figurat „a înţepenì în somn“. Tot din această formă s'ar explicà şi înţelesurile „a înjghebà foc din surcele, a aprinde focul“ plecând de la ideea de a unì două lucruri, întocmai după cum latinescul *apprehendo,-ere* cu înţelesul de „ergreifen, erfassen“ a dat în limbile romanice pe de o parte forma cu înţelesul primitiv „erfassen“ (Meyer-Lübke REW. 554, iar pe de alta „anzünden“, aşà cum s'a păstrat în limba română *a aprinde* şi în dialectele italiene de nord *aprender*.

Th. Capidan.

V.

lat. **bubia** (glosă); rom. **îmbuibà.**

In *Arch. Lat. Lex.* X, 228 s'a ocupat Lindsay de forma *bubia* dintr'un manuscris (cod. Bodl. Auct. F IV 32) din care partea unde se găseşte glosa (foaia 23 recto) e scrisă de mâna unui „Welsh“, în prima jumătate a sec. IX. Socotindu-l un cuvânt lat. nou, îi atribue sensul de „männliche Brust“ cu observaţia „vgl. engl. *bubby*“.

Cum a ajuns Lindsay la sensul acesta ipotetic? Pe pagina amintità a manuscrisului se vorbeşte „de mensur.s“ şi — zice L. — „von verschiedenen Längenmassen *digitus, palma, cubitus, gressus* u. s. w. wird das Wort *cubitus* durch eine dem Texte gleichzeitige Glosse erklärt: *a bubia usque ad ungulas*“. „Einige Glossen dieser Seite sind keltisch, die meisten aber lateinisch

BDD-A14650 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:30